

LIETUVOS RESPUBLIKOS LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIUS

SPRENDIMAS DĖL GALIMO DISKRIMINAVIMO LYTIES PAGRINDU NUSTATANT KARIŲ IŠVAIZDOS REIKALAVIMUS TYRIMO

2025 m. sausio 6 d. Nr. (24)SN-218)SP-2
Vilnius

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau – Tarnyba) gavo pareiškėjo (Tarnybai asmens duomenys žinomi) 2024 m. spalio 14 d. skundą dėl galimo vyrų diskriminavimo Lietuvos kariuomenėje, nustačius skirtingus išvaizdos reikalavimus karėms ir kariams. Skunde rašoma, kad Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 yra patvirtinti „Karių išvaizdos standartai“ <...>, kuriais nustatyti skirtingi išvaizdos reikalavimai moterims ir vyrams: „Vyrams draudžiama turėti ilgus plaukus, susirišti juos į kasas, kuodus ir pan. Draudžiama lakuotis nagus, turėti įsivėrus auskarus. Moterims visi šie reikalavimai nėra taikomi.“ Šios ir kitų citatų kalba netaisyta. Kaip nurodoma Pareiškėjo skunde, jo išvaizdos reikalavimai neatitinka Standartais nustatytų kariams taikomų formalių reikalavimų. Kartu su skundu pateikta Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymo Nr. V-1475, kuriuo patvirtinti „Karių išvaizdos standartai“ (toliau – Standartai), kopija.

Standartų III skyriuje „Išvaizdos reikalavimai kariams (vyrams)“ yra nustatyti tam tikri išvaizdos reikalavimai vyrams: jiems, be kita ko, draudžiama „nešioti kasas, surištus plaukus į įvairius kuodus, šukuosenas iš standžiai supintų kaselių ar virvutėmis susuktų plaukų“ (15.3. papunktis), segėti auskarus (15.4 papunktis). Standartų IV skyriuje „Išvaizdos reikalavimai karėms“ yra nustatyti išvaizdos reikalavimai moterims, kurių 17 punkte įtvirtinta: „moterų plaukai turi būti tvarkingai sušukuoti, neturi kristi žemiau antakių ir žemiau apykaklės apatinės dalies linijos“, 18 punktu nustatyta, kad „moterys gali nešioti priglundusias prie galvos ir tvarkingai susegtas kasas ir šukuosenas iš standžiai supintų kaselių“, 19 punktu nustatyta, kad „moterų nagai neturi būti ilgesni kaip 6 mm, matuojant nuo piršto galiuko. Nagai gali būti nulakuoti bespalviu ar neryškios spalvos laku. Moterims gali būti keliamas reikalavimas dėl trumpesnių nagų, jei karinio vieneto vadas

nustato, kad ilgesni nagai trukdo atlikti pareigas“; 20 punkto nuostata moterims leidžiama nešioti auskarus, tačiau „auskarų skersmuo neturi būti didesnis kaip 6 mm“.

1. Lygių galimybių kontrolierė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 30 straipsnio 1, 2 dalimis, 2024 m. spalio 23 d. raštu Nr. (24)SN-218)S-498 „Dėl informacijos pateikimo“ kreipėsi į Lietuvos kariuomenės vadą ir paprašė per 7 darbo dienas pateikti motyvuotus paaiškinimus ir atsakyti į klausimus:

„1. <...> ar Tarnybai pateikti Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 patvirtinti „Karių išvaizdos standartai“ yra galiojantys ir taikomi realiai?

2. Ar kyla kariams ir karėms neigiamos pasekmės, jeigu jie (jos) nesilaiko Standartais nustatytų fizinės išvaizdos reikalavimų, jeigu taip, kokios pasekmės?

3. Jeigu Standartai yra galiojantys, <...> kokiais motyvais, pagrįstais kriterijais remiantis išimtinai moterims, priešingai nei vyrams, nustatyti išvaizdos reikalavimai, pagal kuriuos joms leidžiama segėti auskarus, turėti atitinkamos spalvos laku padengtus 6 mm ilgio nagus (matuojant nuo piršto galiuko) bei „prigludusias prie galvos ir tvarkingai susegtas kasas ir šukuosenas iš standžiai supintų kaselių“, įvairaus ilgio plaukus?

4. Ar nustatyti Standartai yra atnaujinami ir peržiūrimi, reaguojant į visuomenėje vykstančius kultūrinius pokyčius, žmogaus orumo bet kurioje socialinio gyvenimo srityje, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms užtikrinimą?“

2. Atsižvelgiant į tai, kad gavus Lietuvos kariuomenės atsakymą dėl skirtingų kariams ir karėms nustatytų fizinės išvaizdos reikalavimų pagrįstumo kilo papildomų klausimų, Lygių galimybių kontrolierė, vadovaudamasi Lygių galimybių įstatymo 30 straipsnio 1, 2 dalimis, 2024 m. lapkričio 19 raštu Nr. (24)SN-218)S-536 „Dėl informacijos pateikimo“ pakartotinai kreipėsi į Lietuvos kariuomenės vadą, o taip pat Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministeriją ir paprašė kiekvieno adresato pagal kompetenciją per 5 darbo dienas pateikti motyvuotus paaiškinimus ir atsakyti į klausimus:

„1. Ar skirtingi kariams ir karėms nustatyti fizinės išvaizdos reikalavimai yra grindžiami tarptautinių, Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis, jeigu taip, prašyčiau nurodyti, kokių teisės aktų nuostatomis?

2. <...> kokiais motyvais, objektyviai pagrįstais kriterijais, tai yra be tų, kurie nurodyti Lietuvos kariuomenės cituotame rašte, išimtinai moterims, priešingai nei vyrams, nustatyti išvaizdos reikalavimai, pagal kuriuos joms leidžiama segėti auskarus, turėti atitinkamos spalvos laku padengtus 6 mm ilgio nagus (matuojant nuo piršto galiuko) bei „prigludusias prie

galvos ir tvarkingai susegtas kasas ir šukuosenas iš standžiai supintų kaselių“, įvairaus ilgio plaukus?

3. Ar karėms nustatyti išvaizdos reikalavimai galėtų būti taikomi ir kariams vyrams, vykdančioms tas pačias funkcijas kaip moterims? Esant neigiamam atsakymui, prašyčiau jį pagrįsti.

4. Ar karėms ir kariams skirtingų fizinės išvaizdos reikalavimų nustatymas yra susiję su Lietuvos kariuomenės, kaip valstybės ginkluotos gynybos institucijos, vykdomų funkcijų specifika ir šios institucijos specialia paskirtimi? Jeigu taip, prašyčiau paaiškinti, kaip skirtingi fizinės išvaizdos reikalavimai kariams ir karėms prisideda prie kariuomenei priskirtų funkcijų įgyvendinimo užtikrinimo.“

Lygių galimybių kontrolierė

n u s t a t ė:

3. Lietuvos kariuomenės Gynybos štabo viršininkas, vykdamas kariuomenės vado funkcijas, generolas majoras Remigijus Baltrėnas 2024 m. lapkričio 4 d. raštu Nr. KVS-982 pažymėjo, kad „reikalavimas būti nepriekaištingos išvaizdos yra nustatytas Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2005 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. V-561 „Dėl Lietuvos karių etikos kodekso patvirtinimo“ patvirtintame Karių etikos kodekse („Karys, atlikdamas savo pareigas, privalo rūpintis, kad jo išvaizda būtų nepriekaištinga“). Atsižvelgiant į tai, kario išvaizdai keliamų reikalavimų nesilaikymas, vadovaujantis Karių etikos kodekso bei LK Drausmės statuto nuostatomis, gali būti vertinamas kaip karių etikos arba karių drausmės pažeidimas, už kurį numatyta atsakomybė atitinkamai apima žodinį arba raštinį įspėjimą ir papeikimą arba tarnybinio atlyginimo sumažinimą.“

Lietuvos kariuomenės atstovas atkreipė dėmesį, kad Lietuvos kariuomenėje „nustatyti kario išvaizdos reikalavimai grindžiami istoriškai nusistovėjusiomis kultūrinėmis tradicijomis, atsižvelgiant į vyro ir moters išorės išvaizdos priežiūros skirtumus, ir bandymais prisitaikyti prie individualaus tapatumo. Taip pat pažymėjo, kad Lietuvos kariuomenėje nustatant reikalavimus kario išvaizdai prioritetas teikiamas praktiškumui, siekiant suvienodinti karių išvaizdą bei užtikrinti jų saugumą specifinės veiklos (pvz. karinių pratybų) vykdymo metu“ bei informavo, kad Standartas yra peržiūrimas ir bus atnaujinamas.

4. Lietuvos kariuomenės vadas 2024 m. lapkričio 27 d. raštu Nr. KVS-1150 informavo, kad „tarnybos ypatumai valstybės ginkluotoje gynyboje yra įtvirtinti įstatymais, pagrindinis iš jų – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Lietuvos

Respublikos karo prievolės įstatymas prievolę atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą nustato tik vyrams, o moterims palieka teisę ją atlikti. Skatinant moterų savanoriškumą atlikti karo tarnybą, taikoma praktika joms taikyti didesnes išimtis kario išvaizdos standartuose, paliekant galimybę tvarkyti savo išvaizdą taip, kaip visuomenėje įprasta. Taip pat informuoja, kad išvaizdos standartų reikalavimų prioritetas yra praktiškumas, rengiantis valstybės ginkluotos gynybos užduotims ir tiesiogiai jas vykdant. Standartinis reglamentavimas Lietuvos kariuomenėje galioja absoliučiai visose srityse, ne tik išvaizdoje, kadangi kariuomenėje gyvybiškai svarbu atlikti užduotis padalinių sudėtyje, didelėmis asmenų grupėmis, kuriose karinis personalas veikia sutartinais kaip karinis vienetas ir kario individualumui pasireikšti galimybės yra labiau ribotos nei civiliniame gyvenime. Skirtingi standartai vyrams ir moterims yra nustatyti ir kitose srityse, pavyzdžiui, atliekant karių fizinio parengtumo testą.“

Lietuvos kariuomenės vadas priminė, kad Standartai buvo atnaujinti 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 „remiantis karių pastebėjimais ir siūlymais bei atsižvelgiant į dažniausiai besikartojančias problemines situacijas dėl karių išvaizdos reikalavimų. Išvaizdos standartų reikalavimai moterims skiriasi, nes buvo atsižvelgiama į Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų NATO šalių kariuomenių patirtį ir jų reglamentavimą, Lietuvos visuomenėje paplitusias taisykles ir elgesio normas (moterys paprastai turi ilgesnius plaukus, naudoja kosmetiką, nešioja papuošalus ir t. t.). Atsižvelgiant į tai, Lietuvos kariuomenėje buvo patvirtinti skirtingi išvaizdos standartai kariuomenėje tarnaujančioms moterims, leidžiantys ilgesnių plaukų šukuosenas ir santūrią kosmetiką.“

Lietuvos kariuomenės vadas paaiškino, kad „Lietuvos kariuomenėje vykdomos pareigos ar užduotys nėra skirstomos į vyriškas ar į moteriškas, tačiau pagal tai apibrėžti vienodus išvaizdos standartus nėra tikslinga, nes sprendžiant karių apgyvendinimo klausimus ir kitus buitines dalykus Lietuvos kariuomenėje moterys yra apgyvendinamos atskirose patalpose, joms skiriami atskiri sanitariniai mazgai, užtikrinamas jų privatumas, be to, svarbu paminėti, kad skiriasi ir dalis kariuomenėje naudojamų uniformų – pavyzdžiui, vyrų uniforminį kostiumą sudaro švarkas ir kelnės, o moterų – švarkas, kelnės ir sijonas“.

Lietuvos kariuomenės vadas atkreipė dėmesį, kad „pagal patvirtintus išvaizdos reikalavimus karinių pratybų metu tiek moterims, tiek vyrams draudžiama nešioti žiedus ir segėti auskarus bei kitus aksesuarus siekiant užtikrinti saugumą ir apsaugoti karius nuo galimų sužalojimų. Šiuo atveju visiems kariams galioja vienodai griežti reikalavimai, susiję su karių išvaizda ir nešiojama atributika.“

„Pabrėžiame, kad Lietuvos kariuomenėje nustatyti tam tikri skirtingi išvaizdos reikalavimai vyrams ir moterims nėra tiesiogiai susiję su kariuomenės vykdomų funkcijų specifika ar jos specialiąja paskirtimi. Tai yra susiję su tuo, kad kariuomenė stengiasi pritraukti ir išlaikyti savo gretose skirtingų lyčių personalą, sudarant jiems atitinkamas sąlygas, kurios atitinka visuomenei priimtinas socialines ir moralines normas, leidžiant visiems pageidaujant atlikti privalomąją karo tarnybą ar pasirenkat profesinę karo tarnybą bei užtikrinant visiems vienodas karjeros perspektyvas“, – teigia Lietuvos kariuomenės vadas.

5. Krašto apsaugos ministerija 2024 m. gruodžio 23 d. raštu Nr. 12-01-2537 informavo, kad „pritaria Lietuvos kariuomenės 2024 m. lapkričio 27 d. raštu Nr. KVS-1150 „Dėl informacijos pateikimo“ pateiktam išaiškinimui ir išdėstytai pozicijai“.

Lygių galimybių kontrolierė

k o n s t a t u o j a:

6. Skundo tyrimo metu siekiama įvertinti, ar Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 patvirtintais „Karių išvaizdos standartais“, kuriais įtvirtinti skirtingi išvaizdos karius ir karėms reikalavimai, tinkamai įgyvendinamos Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatos, pagal kurias valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės.

Atsižvelgiant į tai, kad Pareiškėjas skunde akcentavo galimybės vyrams turėti ilgus plaukus bei surišti juos į kasas, susegti į kuodus, lakuoti nagus, segėti auskarus nebuvimą, kas, Pareiškėjo teigimu, yra leidžiama moterims, bet neleidžiama vyrams, skundo tyrimo metu vertinami minėti skunde nustatyti fizinės išvaizdos reikalavimai galimo prieštaravimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui aspektu. Pažymėtina, kad Pareiškėjas, kaip nurodyta jo skunde, būtent dėl minėtų karius vyrams nustatytų išvaizdos reikalavimų, kurie yra skirtingi nei karėms, patiria bauginimą ir grasinimus atleisti iš darbo, nes jo išvaizda neatitinka karius vyrams nustatytų išvaizdos reikalavimų. Todėl šio skundo aplinkybių tyrimo metu vertinami Standartais nustatyti skirtingi karių moterų ir vyrų išvaizdos reikalavimai galimo prieštaravimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui aspektu, Pareiškėjo nuomone, įtvirtinantys karių nelygybę vykdant pavestas funkcijas.

7. Skundo tyrimui aktualūs teisės aktai, reglamentuojantys lygių galimybių užtikrinimą, diskriminacijos sąvoką

7.1. Lygių galimybių užtikrinimo, nediskriminavimo ir nuo jų neatsiejamo asmens orumo apsaugos principai yra įtvirtinti visuose pagrindiniuose žmogaus teises ir laisves reguliuojančiuose tarptautiniuose dokumentuose.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnyje nustatyta, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis, o 7 straipsnyje – kad visi žmonės yra lygūs įstatymui ir nediskriminuojami turi teisę į lygią įstatymo apsaugą, kad visi turi teisę į lygią apsaugą nuo visokios diskriminacijos ir nuo visokio tokios diskriminacijos kurstymo; Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte ir Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte valstybės įsipareigoja užtikrinti vyrams ir moterims lygias teises naudotis visomis teisėmis, ir pripažįsta, kad visi žmonės yra lygūs įstatymui ir turi teisę į vienodą, be jokios diskriminacijos rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių arba kokių nors kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, turčinės padėties, gimimo ar kokio nors kito požymio pagrindu įstatymo apsaugą.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 14 straipsniu draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

7.2. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas pamatinis asmenų lygybės principas. Konstitucijos 29 straipsnyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs, žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.

Aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis visų asmenų lygybės principas, kurio turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą, įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, kad konstitucinis visų asmenų lygybės principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įtvirtina formalią visų asmenų lygybę, taip pat kad asmenys negali būti diskriminuojami arba kad jiems negali būti teikiama privilegijų; konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimtys skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas; šis principas savaime nepaneigia galimybės įstatymu nustatyti nevienodą, diferencijuotą teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų, priklausančių skirtingoms kategorijoms, atžvilgiu, jeigu tarp šių asmenų yra tokio pobūdžio skirtumų, kurie tokį diferencijuotą reguliavimą daro objektyviai pateisinamą (be kitų, 2004 m. gruodžio 13 d., 2024 m. kovo 7 d.

nutarimai.). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad diskriminacija dažniausiai suprantama kaip žmogaus teisių varžymas ar tam tikrų privilegijų teikimas atsižvelgiant į lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų požymius (be kitų, 2017 m. gruodžio 17 d. išvada, 2019 m. sausio 11 d. nutarimas).

7.3. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės, bei uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl asmens lyties, ypač kai tai susiję su šeimine ar santuokine padėtimi (1 straipsnio 1 dalis).

Diskriminacijos samprata išplaukia iš lygių galimybių principo, įtvirtinto tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose. Lygių galimybių kontrolieriaus praktikoje ne kartą konstatuota, kad diskriminacija plačiaja prasme suvokiama kaip skirtumų darymas, susijęs su asmeniui būdingu tam tikru jį identifikuojančiu požymiu, kai tokiam skirtingam traktavimui nėra jokių objektyvių pagrįstų priežasčių. Dėl tokio skirtingo traktavimo asmeniui ar vienodais požymiais pasižyminčiai grupei asmenų gali būti sukuriamos prievolės, nepatogumai, sumažinamos arba apskritai atimamos galimybės realizuoti savo teises, kurie nėra taikomi kitiems visuomenės nariams, pasižymintiems kitais asmens tapatybės požymiais.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje diskriminacija apibrėžiama kaip tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, seksualinis priekabiavimas, priekabiavimas, nurodymas tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti dėl lyties; 2 straipsnio 7 dalyje tiesiogine diskriminacija apibrėžiamas ne toks palankus asmens traktavimas dėl lyties, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų traktuojamas kitas asmuo. Taigi, identifikuojant galimą diskriminavimą lyties pagrindu, yra atliekamas skirtingos lyties asmenų palyginimas ir vertinama, ar panašiomis aplinkybėmis jie yra vertinami vienodai, ar jiems taikomas vienodo elgesio principas, ar vienas iš jų neatsiduria mažiau (labiau) palankioje padėtyje dėl lyties.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktu valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės; šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 4 punktu valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, be kita ko, įpareigojamos teikdamos administracines ar viešąsias paslaugas nepažeisti moterų ir vyrų lygių teisių.

8. Dėl skundo tyrimui aktualių teisės aktų, reglamentuojančių karo tarnybos ypatumus

8.1. Kaip yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, karo tarnybos konstitucinė paskirtis – užtikrinti pasirengimą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo ir jos gynimą; karo tarnyba laiduoja vieną svarbiausių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, teritorijos

vientisumo, konstitucinės santvarkos – apsaugą ir valstybės gynimą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo; karo tarnybos subjektai turi specifinį teisinį statusą, jiems yra keliami specialūs reikalavimai ir nustatyti draudimai (Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas).

8.2. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo (toliau – KASOKTĮ) 13 straipsnio 7 dalies 9 punktu Lietuvos kariuomenės vadui nustatyta pareiga užtikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų vykdymą, kariuomenės vadas taip pat atsako už tvarką ir drausmę kariuomenėje.

KASOKTĮ 21 straipsnio 1 dalimi įtvirtinta: „karys yra Lietuvos valstybės gynėjas“; 21 straipsnio 3 dalimi nustatyta, kad „kariai naudojami Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantuojamomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Karių naudojimas į privataus gyvenimo apsaugą, tarnybos vietas garantijas, poilsį ir laisvalaikį, susivienijimų laisves, gyvenamosios vietos pasirinkimą ir laisvą kilnojimąsi, tarnybinio būsto neliečiamybę, susirinkimų, grupinių peticijų, žinių skleidimo ir nuomonės reiškimo būdus įstatymais ir įstatymų patvirtintais statutais gali būti apribojamas tik tiek, kiek yra būtina kario pareigoms atlikti, karinei drausmei ir paklusnumui bei tarnybos tikslams užtikrinti. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė kariui garantuojama ir nevaržoma“; 21 straipsnio 6 dalimi įtvirtinta: „kiekvieno kario žmogaus orumas turi būti gerbiamas, karys neturi patirti pažeminimo.“

KASOKTĮ 26 straipsnio 1 dalimi nustatyta, kad „karys turi sąžiningai ir tinkamai vykdyti tarnybos pareigas bei vadų (karinių viršininkų) įsakymus, laikytis įstatymų ir statutų, neviršyti įstatymų jam suteiktų teisių, saugoti valstybės ir tarnybos paslaptis.“

8.3. Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymu nustatyta Lietuvos Respublikos piliečių karo prievolės atlikimo ir jos administravimo tvarka (1 straipsnis); 3 straipsniu reglamentuojami asmenys, kurie atleidžiami nuo karo prievolės, 3 straipsnio 6 punktu įtvirtinta, kad nuo karo prievolės atleidžiamos „moterys, išskyrus tas, kurios raštu pareiškė norą tapti karo prievolinkėmis ir (ar) yra baigusios aukštojoje mokykloje medicinos, slaugos ar akušerijos studijų programas.“

Šiame kontekste primintina, kad, kaip paaiškino Lietuvos kariuomenės vadas 2024 m. lapkričio 27 d. rašte argumentuodamas moterims karėms taikomus fizinės išvaizdos skirtumus: „skatinant moterų savanoriškumą atlikti karo tarnybą, taikoma praktika joms taikyti didesnes išimtis kario išvaizdos standartuose, paliekant galimybę tvarkyti savo išvaizdą taip, kaip visuomenėje įprasta“.

8.4. Krašto apsaugos ministro 2005 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. V-561 patvirtino Lietuvos karių etikos kodekso (toliau – Etikos kodeksas) „paskirtis – apibrėžti pagrindines karių etikos

normas (reikalavimus), kurių privaloma laikytis tarnaujant Lietuvos karo tarnyboje tiek tarnybos, tiek ne tarnybos metu“ (1 punktas). Etikos kodekso 6.4 punktu karys privalo „saugoti kario garbę, savo gerą vardą ir elgtis taip, kad savo veiksmais ar elgesiu nežemintų kario vardo“; 6.7 punktu karys privalo „neatlikti, neskatinti ir netoleruoti elgesio, žeminančio žmogaus orumą“; karys privalo „gerbti ir ginti kiekvieno žmogaus orumą bei pagrindines teises ir laisves, neatsižvelgiant į jo lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras, amžių, lytinę orientaciją, negalią, etninę priklausomybę, religiją“ (6.9 punktas); 6.21 punkte nustatyta jog karys „privalo rūpintis, kad jo išvaizda būtų nepriekaištinga.“

Etikos kodekso 14 punktu nustatytos karių pareigos, susijusios su diskriminacijos draudimu: „kariai negali varžyti vieni kitų teisių ar teikti privilegijų dėl lyties, rasės, tautybės, kilmės, kalbos, socialinės padėties, tikėjimo, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos.“

Etikos kodekso 22 punktu nustatyta karių atsakomybė už Etikos kodekso reikalavimų nesilaikymą: „laikytis kodekso reikalavimų – kario pareiga ir garbės reikalas, o jų pažeidimas smerkiamas ir užtraukia moralinę bei Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statute nustatyta tvarka – drausminę atsakomybę.“

Lietuvos kariuomenės 2024 m. lapkričio 4 d. rašte Tarnybai paaiškinama, kad „kario išvaizdai keliamų reikalavimų nesilaikymas, vadovaujantis Karių etikos kodekso bei LK Drausmės statuto nuostatomis, gali būti vertinamas kaip karių etikos arba karių drausmės pažeidimas, už kurį numatyta atsakomybė atitinkamai apima žodinį arba raštišką įspėjimą ir papeikimą arba tarnybinio atlyginimo sumažinimą.“

Taigi remiantis pirmiau minėtų teisės aktų nuostatomis, Lietuvos kariuomenės rašte pateiktu paaiškinimu, spręstina, kad pagal Etikos kodeksą Lietuvos kariuomenės vado įsakymu kariams nustatytų išvaizdos reikalavimų nesilaikymas gali būti vertinamas kaip karių etikos arba drausmės pažeidimas, už kurį numatyta teisinė atsakomybė.

8.5. Lietuvos kariuomenės vado įsakymu patvirtintuose Standartuose nustatyti kario išvaizdos dėvint karinę uniformą reikalavimai ir aksesuarų nešiojimo dėvint karinę uniformą taisyklės (1 punktas). Pagal Standartų 3 punktą „visų lygmenų vadai yra atsakingi už tai, kad jiems pavaldžių karių išvaizda ir uniformos dėvėjimas atitiktų nustatytus reikalavimus.

Standartų II skyriuje reglamentuojami bendrieji karių išvaizdos reikalavimai, kurie taikomi tiek moterims, tiek vyrams.

Standartų III skyriuje „Išvaizdos reikalavimai kariams (vyrams)“ yra nustatyti tam tikri išvaizdos reikalavimai vyrams, kuriais, be kita ko, draudžiama „nešioti kasas, surištus plaukus į

įvairius kuodukus, šukuosenas iš standžiai supintų kaselių ar virvutėmis susuktų plaukų“ (15.3. papunktis), segėti auskarus (15.4. papunktis).

Standartų IV skyriuje „Išvaizdos reikalavimai karėms“ yra nustatyti išvaizdos reikalavimai moterims. Standartų 17 punkte įtvirtinta: „moterų plaukai turi būti tvarkingai sušukuoti, neturi kristi žemiau antakių ir žemiau apykaklės apatinės dalies linijos“, 18 punktu nustatyta, kad „moterys gali nešioti priglundusias prie galvos ir tvarkingai susegtas kasas ir šukuosenas iš standžiai supintų kaselių“, 19 punktu nustatyta, kad „moterų nagai neturi būti ilgesni kaip 6 mm, matuojant nuo piršto galiuko. Nagai gali būti nulakuoti bespalviu ar neryškios spalvos laku. Moterims gali būti keliamas reikalavimas dėl trumpesnių nagų, jei karinio vieneto vadas nustato, kad ilgesni nagai trukdo atlikti pareigas“, 20 punkte nustatyta, kad moterims leidžiama nešioti auskarus, tačiau „auskarų skersmuo neturi būti didesnis kaip 6 mm“.

Standartų 1 priedu yra patvirtintas „Vyrų šukuosenos ir ūsų priežiūros standartas“, kuriame vizualiai parodytas leistinas vyro plaukų ilgis, tai yra aukščiau apykaklės viršutinės dalies linijos, kasos, kuodukai neleistini.

Standartų 2 priedu patvirtintas „Moterų plaukų priežiūros ir šukuosenos standartas“, kuriame vizualiai parodyta kaselių pynimo šukuosena, trumpo kirpimo šukuosena, plaukai turi būti sulig apatine apykaklės dalimi; vidutinio ilgio šukuosena, kai plaukai dengia apatinės apykaklės dalį, bei ilgų plaukų šukuosena, kai ilgi plaukai yra susukti į kuodą, kuris neturi būti platesnis už galvą.

Taigi vertinant Standartuose nustatytus fizinės išvaizdos reikalavimus karėms ir kariams pažymėtina, kad šie reikalavimai skiriasi:

– leistinu plaukų ilgiu ir plaukų šukavimo būdais: tik moterims leidžiama turėti vidutinio ilgio ir ilgų plaukų šukuoseną, tik moterims leidžiama plaukus pinti į pynes, kaseles, virveles, sukti ilgus plaukus į kuodą, o vyrų plaukai turi būti ne ilgesni nei apykaklės viršutinė linija, jiems draudžiama nešioti kasas, surištus plaukus į įvairius kuodukus, šukuosenas iš standžiai supintų kaselių ar virvutėmis susuktų plaukų;

– aksesuarų dėvėjimu: tik moterims leidžiama segėti auskarus, kurių skersmuo neturi būti didesnis kaip 6 mm ir kurie turi būti priglundę prie ausies spenelio, vyrams segėti auskarus draudžiama.

Pažymėtina, kad pagal Standartų IV skyriuje, kuriame reglamentuojami išvaizdos reikalavimai karėms, moterims yra leidžiama turėti nagus, kurie neturi būti ilgesni kaip 6 mm, matuojant nuo piršto galiuko, nagai gali būti nulakuoti bespalviu ar neryškios spalvos laku (19 punktas), reikalavimas dėl trumpesnių nagų gali būti keliamas, jei karinio vieneto vadas nustato, kad ilgesni nagai trukdo atlikti pareigas. Pažymėtina ir tai, kad Standartų III skyriuje, kuriuo

reglamentuojami karių vyrų išvaizdos reikalavimai, nėra specifiškai aptarti reikalavimai dėl nagų ilgio bei lakavimo vyrams. Atsižvelgiant į tai, pastebėtina, kad karių vyrų nagai pagal bendrus reikalavimus, visų pirma, turi būti prižiūrėti, tvarkingi, o aiškus draudimas lakuoti nagus bespalviu ar neryškios spalvos laku nėra įtvirtintas.

8.6. Kaip minėta, KASOKTJ nustatyta, kad kario teisė į privataus gyvenimo apsaugą gali būti varžoma tiek, kiek tai yra būtina kario pareigoms atlikti, karinei drausmei ir paklusnumui bei tarnybos tikslams užtikrinti.

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas 2017 m. gruodžio 19 d. nutarime yra konstatavęs, kad privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė ir psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kita (2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. kovo 24 d. nutarimai). Taigi bendrąja prasme žmogaus įprotis turėti ir nešioti atitinkamo ilgio plaukus, juos rišti ar segti atitinkamais būdais bei taip juos nešiojant save visuomenėje, atspindi kiekvieno individo įpročius, gyvenimo būdą.

Pažymėtina, kad KASOKTJ nustatyta ir tai, kad kiekvieno kario žmogaus orumas turi būti gerbiamas, karys neturi patirti pažeminimo.

Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad žmogaus orumą gina įstatymas, šio straipsnio 3 dalimi draudžiama žeminti asmens orumą. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad žmogaus orumas vertintinas kaip ypatinga konstitucinė vertybė (1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, 2017 m. gruodžio 19 d. išvada); kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinių orumą (*inter alia* 2004 m. gruodžio 29 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai, 2024 m. kovo 14 d. išvada); tik besivadovaujanti pagarba kiekvieno žmogaus orumui valstybė gali būti laikoma iš tikrųjų demokratine (2017 m. gruodžio 19 d. išvada, 2019 m. sausio 11 d. nutarimas).

Konstitucinė žmogaus orumo apsauga neatsiejama nuo Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto visų asmenų lygybės principo. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visi žmonės iš prigimties laikytini lygiais savo orumu ir teisėmis (2017 m. gruodžio 19 d. išvada, 2019 m. sausio 11 d. nutarimas, 2024 m. kovo 14 d. išvada). Taigi vienas pagrindinių diskriminacijos draudimo tikslų yra žmogaus orumo užtikrinimas. Kai asmuo diskriminuojamas dėl, be kita ko, jo lyties, kartu žeminamas ir tokio žmogaus orumas.

Todėl šio skundo tyrimo kontekste kariams nustatyti išvaizdos reikalavimai vertinami neatsiejamai nuo karių teisės į privatų gyvenimą užtikrinimo, orumo apsaugos.

9. Dėl Standartuose įtvirtintų karių išvaizdos reikalavimų atitikimo asmenų lygiateisiškumo principui

9.1. Vertinant Standartais nustatytus karių išvaizdos reikalavimus, galima pastebėti, kad jie yra skirtingi vyrams ir moterims; ypač skiriasi reikalavimai, susiję su leistinu plaukų ilgiu ir plaukų šukavimo būdais – kariams vyrams jie yra griežtesni nei moterims (neleidžiami ilgesni nei iki viršutinės apykaklės linijos plaukai, neleidžiama pinti kaseles, virveles, kurios yra leidžiamos moterims, jeigu atitinka nustatyto ilgio ir apimties reikalavimus); vyrams taip pat draudžiama segėti nustatyto dydžio auskarus, kuriuos leidžiama segėti moterims.

Kaip minėta, Lietuvos kariuomenės vado 2024 m. lapkričio 27 d. rašte argumentuojant karėms taikomus fizinės išvaizdos skirtumus, paaiškinta, kad „skatinant moterų savanoriškumą atlikti karo tarnybą, taikoma praktika joms taikyti didesnes išimtis kario išvaizdos standartuose, paliekant galimybę tvarkyti savo išvaizdą taip, kaip visuomenėje įprasta“. Taigi lankstesni, liberalesni išvaizdos (plaukių ilgio, šukavimo būdų, aksesuarų nešiojimo) reikalavimai moterims galimai nustatyti kaip tam tikra motyvacinė priemonė, siekiant jas pritraukti atlikti karo tarnybą. Šiame kontekste pažymėtina, kad valstybės institucijos, kurioms pavesta organizuoti krašto apsaugą ir valstybės gynybą, turi diskreciją nustatyti įvairias motyvacines priemones, siekdamas pritraukti piliečius atlikti karinę tarnybą; kartu pažymėtina, kad tokios priemonės negali būti diskriminuojančios ir turi būti taikomos visiems asmenims vienodai.

9.2. Lietuvos kariuomenės 2024 m. lapkričio 4 d. rašte taip pat paaiškinta, kad „nustatyti kario išvaizdos reikalavimai grindžiami istoriškai nusistovėjusiomis kultūrinėmis tradicijomis, atsižvelgiant į vyro ir moters išorės išvaizdos priežiūros skirtumus, ir bandymais prisitaikyti prie individualaus tapatumo“, taip pat pažymėta, kad „nustatant reikalavimus kario išvaizdai prioritetas teikiamas praktiškumui, siekiant suvienodinti karių išvaizdą bei užtikrinti jų saugumą specifinės veiklos (pvz., karinių pratybų) vykdymo metu.“ Lietuvos kariuomenės vadas 2024 m. lapkričio 27 d. rašte Tarnybai, paminėjo, jog „standartinis reglamentavimas Lietuvos kariuomenėje galioja absoliučiai visose srityse, ne tik išvaizdoje, kadangi kariuomenėje gyvybiškai svarbu atlikti užduotis padalinių sudėtyje, didelėmis asmenų grupėmis, kuriose karinis personalas veikia sutartinai kaip karinis vienetas ir kario individualumui pasireikšti galimybės yra labiau ribotos nei civiliniame gyvenime.“

Vis dėlto, pastebėtina, kad nors Lietuvos kariuomenės paaiškinimuose teigiama, kad kariuomenės vado įsakymu nustatytais standartais, taikomais karių išvaizdai, buvo bandoma, be kita ko, prisitaikyti prie individualaus tapatumo, tokia galimybė garantuojama tik atsižvelgiant į kario lytį, t. y. tik karėms, kurioms minėtais Standartais leidžiami lankstesni išvaizdos reikalavimai

nei kariams vyrams. Sutiktina, kad apskritai kario individualumui pasireikšti kariuomenėje galimybės yra ir turi būti labiau ribotos nei civiliniame gyvenime ir tam tikri išvaizdos standartai gali ir privalo būti nustatyti, tačiau nėra pagrįstų argumentų teigti, kad daugiau individualumo turėtų būti leista karėms, ir visiškai ribojama kariams. Konstatuotina, kad tokiu Standartuose nustatyto teisiniu reguliavimu neatsižvelgta į karių vyrų individualumą ir atitinkamos išvaizdos saviraiškos poreikį, o lankstesni išvaizdos reikalavimai karėms, nesant objektyvių priežasčių dėl tokių skirtingų taisyklių nustatymo, galėtų būti laikomi nepagrįsta privilegija.

9.3. Lietuvos kariuomenės 2024 m. lapkričio 27 d. rašte pabrėžiama, kad „Lietuvos kariuomenėje nustatyti tam tikri skirtingi išvaizdos reikalavimai vyrams ir moterims nėra tiesiogiai susiję su kariuomenės vykdomų funkcijų specifiška ar jos specialiąja paskirtimi. Tai yra susiję su tuo, kad kariuomenė stengiasi pritraukti ir išlaikyti savo gretose skirtingų lyčių personalą, sudarant jiems atitinkamas sąlygas, kurios atitinka visuomenei priimtinas socialines ir moralines normas, leidžiant visiems pageidaujant atlikti privalomąją karo tarnybą ar pasirenkant profesinę karo tarnybą bei užtikrinant visiems vienodas karjeros perspektyvas.“

Vertinant Lietuvos kariuomenės pateiktus paaiškinimus dėl skirtingų Standartais patvirtintų išvaizdos reikalavimų moterims ir vyrams, pažymėtina, kad kariuomenėje, atsižvelgiant į šios institucijos ypatingą paskirtį valstybėje ir jai priskirtas funkcijas, visuomenėje priimtinių socialinių ir moralinių normų ir istoriškai nusistovėjusių kultūrinių tradicijų laikymasis galėtų būti grindžiamas poreikiu tinkamai organizuoti kariuomenės veiklą; vis dėlto, kariuomenės paaiškinimuose laikomasi priešingos pozicijos, t. y. teigiama, kad karių išvaizdos reikalavimai nėra nulemti specifinės kariuomenės paskirties. Kaip nurodoma pačios kariuomenės paaiškinimuose, karių išvaizda niekaip nėra susijusi ir su kariams priskiriamomis vykdyti funkcijomis ar jų specifiška, atvirkščiai, pabrėžiama, kad kariams priskiriamos funkcijos nėra diferencijuojamos pagal kario lytį. Atsižvelgiant į tai, kad karių vykdomos funkcijos nesiskiria, o kiekvienas karys turi teisę į individualų tapatumą bei jo orumo ir privataus gyvenimo gerbimą tiek, kiek tai netrukdo vykdomoms funkcijoms, nėra pagrįstų argumentų manyti, kodėl kariams ir karėms taikomi išvaizdos reikalavimai, susiję su plaukų ilgiu ir jų nešiojimo būdais, ar susiję su nustatyto dydžio auskarų nešiojimu, negalėtų būti suvienodinti.

Kariuomenės paaiškinimuose pateikiamas argumentas, kad skirtingi reikalavimai kariams ir karėms nustatyti, siekiant „siekiant suvienodinti karių išvaizdą bei užtikrinti jų saugumą specifinės veiklos (pvz. karinių pratybų) vykdymo metu“. Vis dėlto, nėra aišku, kodėl kariams vyrams neleidžiant nešioti ilgesnių plaukų ar tokių jų šukuosenų, kurios leidžiamos karėms, ar segėti nustatyto dydžio auskarų, kurie leidžiami karėms, jiems būtų užtikrintas didesnis saugumas;

saugumo reikalavimai specifinės veiklos, pvz. karinių pratybų, vykdymo metu, tikėtina, yra vienodi tiek vyrams, tiek moterims, todėl jei atliekant tam tikrą specifinę užduotį nustatyto dydžio auskarai ar plaukų ilgis arba jų nešiojimo būdas nėra saugus ar tinkamas vyrams, jis neturėtų būti saugus ar tinkamas ir moterims (pavyzdžiui, trukdantis užsidėti šalną), tačiau jei tam tikri išvaizdos reikalavimai atlikti priskirtas užduotis netrukdo moterims (nesudaro prielaidų nesilaikyti saugumo), tokie patys išvaizdos reikalavimai neturėtų trukdyti ir vyrams.

Apibendrinant pažymėtina, kad Lietuvos kariuomenės rašte, atsakant į pateiktus klausimus, susijusius su Pareiškėjo skundo tyrimu, nebuvo pateikti argumentai, motyvai, paaiškinantys, kodėl vyrams kariams negalėtų būti leidžiama taikyti panašius išvaizdos reikalavimus, kurie taikomi moterims.

9.4. Pareiškėjo skundo tyrimo kontekste paminėtina, kad įvairiose valstybėse karių išvaizdos standartai, įskaitant reguliavimą dėl leistino plaukų ilgio, jų šukavimo būdo ir auskarų nešiojimo, yra skirtingi, ir dažnai yra nulemti kultūrinių normų, tradicijų, tačiau taip pat pastangų užtikrinti įvairovę ir įtrauktį. Pažymėtina ir tai, kad pastebima tendencija liberalizuoti karių išvaizdos standartus ir juos atnaujinti, atsižvelgiant į besikeičiančias lyčių lygybės perspektyvas.

Antai, Kanados karinių pajėgų aprangos instrukcijose¹ (*Canadian Forces Dress Instructions*), patvirtintose Gynybos štabo vado (*Chief of Defence Staff*) ir atnaujintose 2024 m. liepos 2 d., siekiant reikalavimus karių išvaizdai padaryti mažiau ribojančius bei užtikrinti Kanados ginkluotųjų pajėgų (CAF) nariams didesnę laisvę priimant sprendimus dėl savo išvaizdos, kartu atsižvelgiant į kariuomenei būdingus standartus ir garantuojant saugumą ir ginkluotųjų pajėgų veiklos efektyvumą, nustatyti tam tikri reikalavimai plaukų ilgiui (leidžiami ilgi plaukai, tačiau jei viršija apatinę apykaklės liniją, turi būti rišami), spalvai (plaukus leidžiama dažyti) ir jų nešiojimo būdai, taikomi visiems Kanados ginkluotojų pajėgų nariams, neišskiriant karių pagal lytį, o reikalavimus iliustruojančiuose paveikslėliuose kiekvienas reikalavimas pavaizduotas tiek kariui, tiek karei; reglamentuojant aksesuarų nešiojimą, nustatytos taisyklės (nenešioti aksesuarų ant uniformos, vilkint uniformą, nesegėti didesnių nei 2,5 cm diametro, neturėti auskarų virš pečių linijos kitose vietose nei ausyse ir pan.) taip pat taikomos visiems vienodai, reikalavimą formuluojant abstrakčia forma, t. y. pažymint, kad „juvelyrinių dirbinių nešiojamas yra leidžiamas kartu su uniforma, vis dėlto, nariai neturėtų...“ („*the wearing of jewellery is permitted in uniform however members must not <...>*“).

¹ Kanados vyriausybės svetainėje pateikiama informacija: <https://www.canada.ca/en/services/defence/caf/military-identity-system/dress-manual/chapter-2/section-2.html> .

9.5. Kaip buvo minėta, EŽTK 14 straipsniu draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – ir EŽTT), aiškindamas EŽTK 14 straipsnį diskriminacijos dėl lyties požiūriu, yra pažymėjęs, kad skirtingas vyrų ir moterų traktavimas negali būti pateisinamas vien tik tradiciniu jų vaidmenų visuomenėje pasiskirstymu; lyčių lygybės puoselėjimas yra vienas iš esminių Europos Tarybos valstybių narių tikslų, ir tik labai rimtos priežastys gali pateisinti tokį skirtingą vyrų ir moterų traktavimą, kuris būtų suderinamas su EŽTK; tradicijos, bendri samprotavimai ar vyraujantys socialinio elgesio modeliai tam tikroje šalyje yra nepakankamas pateisinimas skirtingam asmenų traktavimui dėl lyties (Didžiosios kolegijos 2012 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Konstantin Markin prieš Rusiją*, 127 punktą). EŽTT yra pažymėjęs ir tai, kad valstybės institucijų nulemtas lyčių stereotipizavimas yra didelė kliūtis realiai lyčių lygybei pasiekti (2021 m. vasario 4 d. sprendimas byloje *Jurčić prieš Kroatiją*).

Europos Tarybos priimtoje 2024–2029 m. lyčių lygybės strategijoje² teigiama, kad „lyčių stereotipai yra rimta kliūtis siekiant realios lyčių lygybės ir skatina diskriminaciją dėl lyties. Tokie stereotipai gali riboti natūralius mergaičių ir berniukų, moterų ir vyrų talentus ir gebėjimus, jų mokymosi ir profesinius polinkius ir patirtį, taip pat gyvenimo galimybes apskritai“ (38 punktą). Vienas iš pagrindinių šios strategijos tikslų – užkirsti kelią lyčių stereotipų, kurie neleidžia užtikrinti realios moterų ir vyrų lygybės, plitimui³.

Visuotinai žinoma, kad visuomenėje yra nusistovėję skirtingi moterų ir vyrų fizinės išvaizdos standartai, drabužių dėvėjimo įpročiai, tradicijos, todėl ilgą laiką buvo manoma, kad tik moterims dera turėti ilgus plaukus, pinti juos į kaseles, rišti į kuodus, segėti auskarus, prižiūrėti ir lakuoti nagus. Tačiau keičiantis papročiams, įpročiams, visuomenės nuostatoms, mados tendencijoms, moterų ir vyrų išvaizdos skirtumai susiniveliuoja, vyrai, kaip ir moterys, nešioja ilgesnius plaukus, riša juos į kasytes, virvutes, segi auskarus, prižiūri nagus, ir taip jie išreiškia save; kitaip tariant, vyrams jau seniai tapo įprasta rinktis tokius išvaizdos elementus, aksesuarus, kurie geriausiai atspindi jų asmeninius poreikius, lūkesčius, pritaikyti jų kūnui, su kuriais jie jaučiasi komfortiškai, saugiai ir, žinoma, oriai. Taigi laisvė vyrui nešioti ilgesnius plaukus, pinti juos į kasytes, virvutes, segėti norimus auskarus, ar kiti išvaizdos išraiškos būdai, geriausiai atitinkantys jo poreikius,

² Council of Europe, Gender Equality Strategy 2024-2029, <https://rm.coe.int/prems-073024-gbr-2573-gender-equality-strategy-2024-29-txt-web-a5-2756/1680afc66a>.

³ „Combating Gender Stereotypes and Sexism in and through Education“, <https://www.coe.int/en/web/genderequality/education>, taip pat Lyčių lygybės strategijos 2024 – 2029 metams 46-47 punktai.

individualumą bei atliepiantys objektyviai visuomenėje vykstančius kultūrinius pokyčius, tradicijų kaitą, yra suprantama kaip vyro saviraiškos laisvė, kuri neturėtų būti varžoma ar ribojama vadovaujantis atgyvenusiais stereotipais, visuomenėje neva vyraujančiomis tradicijomis atrodyti vienaip ar kitaip.

9.6. Atsižvelgiant į skundo tyrimo metu gautus paaiškinimus, teisės aktų reglamentavimą, darytina išvada, kad Lietuvos kariuomenės vado įsakymu patvirtintuose Standartuose nustatytais fizinės išvaizdos reikalavimais kariams vyrams yra iš dalies ribojamos vyrų karių teisės realizuoti savo pasirinkimą dėl tam tikros išvaizdos, kuri būtų suderinama su atliekamomis funkcijomis, užtikrinti savo individualumą bei kartu sėkmingai tarnauti, nepatiriant neigiamų pasekmių (kaip antai, užtraukiančių drausminę atsakomybę) dėl tvarkingo ir apskritai kariuomenėje leidžiamo, tačiau vyrams nustatytų stereotipinių išvaizdos reikalavimų neatitinkančio plaukų ilgio ar jų šukavimo būdo ar auskarų segėjimo), kaip nurodytu Pareiškėjo atveju.

10. Remiantis pirmiau nurodytomis aplinkybėmis darytina išvada, kad Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 patvirtintuose „Karių išvaizdos standartuose“ nustatytais reikalavimais ne visai tinkamai įgyvendinamos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatos, pagal kurias valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos privalo užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, todėl siūlytina koreguoti Standartuose įtvirtintus reikalavimus taip, kad kariai vyrai ir moterys galėtų oriai ir saugiai vykdyti pavestas funkcijas, atsisakant skirtingų nustatytų reikalavimų dėl fizinės išvaizdos.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, bei vadovaudamasi Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 19 straipsnio 1, 3 dalimis, Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 17 straipsnio 1 dalimi, 29 straipsnio 2 dalies 3 punktu, 30 straipsnio 3 dalimi,

lygių galimybių kontrolierė

n u s p r e n d ž i a:

1. Kreiptis į Lietuvos kariuomenę ir siūlyti pakeisti Lietuvos kariuomenės vado 2020 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1475 patvirtintuose „Karių išvaizdos standartuose“ įtvirtintus reikalavimus taip,

kad kariai vyrai ir moterys galėtų oriai ir saugiai vykdyti pavestas funkcijas, atsisakant nustatytų skirtingų reikalavimų dėl fizinės išvaizdos.

2. Prašyti Lietuvos kariuomenės išnagrinėti sprendime išdėstytas aplinkybes bei pateikti išvadas, siūlymus apie nagrinėjimo rezultatus.

3. Su sprendimu supažindinti Pareiškėją, Lietuvos kariuomenę ir Krašto apsaugos ministeriją.

Sprendimas per 1 (vieną) mėnesį nuo jo gavimo dienos gali būti skundžiamas Regionų administraciniam teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka arba Lietuvos administracinių ginčų komisijai (Vilniaus g. 27, 01402 Vilnius) Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatyme nustatyta tvarka.

Seimo kontrolierė, pavaduojanti lygių galimybių kontrolierę

Jolita Miliuvienė